

Nezgodovinsko prilaščanje historiografije ali konverzija resnice o zasedbi Prekmurja

Bliža se stota obletnica hrvaške zasedbe oziroma »njihove osvoboditve« Prekmurja (avgust 1919).² Po tendenciozni interpretaciji, objavljeni na hrvaškem zgodovinskem portalu (Hrvatski povijesni portal)³, je posebej zanimivo to, da je prispevek objavljen brez navedenih virov, vendar sem ob poznejšem raziskovanju ugotovil, da je avtor črpal gradivo (razen objave žigosanih poštne znamke in bankovcev) iz spominske knjige, izdane tik pred drugo svetovno vojno (1940), z naslovom *Hrvati u borbama za oslobodenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske*.⁴ V knjigi so objavljeni spomini, v glavnem na zavzetje Medmurja (hr. Međimurja). O Prekmurju je zapis o vzpostavitvi finančne kontrole, Jurišičevem nesrečnem pobodu v Mursko Soboto, vpad jugoslovanske vojske iz Radgone v Prekmurje in zavzetje lendavskega področja z medmursko in prekmursko posadko pod poveljstvom podpolkovnika Dragutina Perka. Po zasedbi Prekmurja so v vzhodnem, dolinskem področju, s sedežem v Lendavi, takoj vzpostavili vojaško in finančno oblast Hrvatim. To pa ni bilo po godu tukaj živečim slovenskim Prekmurcem niti v skladu dobrega sosedstva. »Zgodilo« se je ljudstvo, ki je ostro protestiralo proti slovenski politiki, ki je dopustilo takšno dejanje Hrvatov. Nerazumljivo jim je bilo prikimavanje Beogradu, po vsem sodeč jim je bilo za Prekmurje malo mar. Če hočemo razumeti zgodovino Medmurja in nasploh te vprašljivo strokovne in nekritične objave na HPP-ju, je treba tistim bralcem, ki jih zanimajo takšne teme, kot tudi slovenski javnosti, osvetliti drugo plat te zgodovinske (pol)resnice.

Uvod

Za boljše razumevanje zgodovine in v imenu resnice, kateri edino služim,⁵ se je treba ozreti zaradi medsebojnega spoštovanja in ugodnega sožitja dveh sosedskih, po veri (in tudi etniji) bratskih narodov, in se vrniti v preteklost, ki je prepletena z mnogimi podobnimi ali enakimi komponentami življenja, od ljudskih šeg, navad, posebno pa jezika in še česa, to je na področje hrvaške poselitve severnih krajev – današnje Slavonije (Slovenijeh)⁶ in Medmurja. V kratkih stavkih je treba predstaviti nekaj pomembnih dogodkov iz burne hrvaške zgodovine, skoraj tisoč let v preteklost. V madžarsko okupacijsko sfero je prišla tudi Slovenijeh (hr. Slavonija) potem, ko je le-ta zavzela Spodnjo Panonijo in je bila tedaj nekakšno tamponobmočje med Madžari in Hrvatim. Bila je to redko poseljena pokrajina med dvema velikima vodama Dravo in Savo, na vzhodu pa Donavo.⁷ Madžari so v te okupirane kraje še bolj razširjevali katoliško vero oziroma jo utrjevali. V tem smislu so proti koncu 11. stoletja (1094, kralj Ladislav) ustanovili zagrebško škofijo ali *Sveto zagrebečko slovensko Cerkev*, ki pa je imela pomembnejšo nalogo kot samo versko – konsolidirati madžarsko oblast med reko Dravo in Gozdom (hr. Gvozdom). Kmalu nato je prišlo, prav pri Gozdu, do spopada (1097) med ogrskim kraljem Kolomanom in hrvaškim Svačićem. Koloman je potolkel Dalmatince, med ubitimi je bil tudi zadnji hrvaški kralj Peter Svačić. Po spopadu se je Koloman odpravil proti jadranski obali in se dal v Biogradu okronati za ogrsko-dalmatinskega kralja.

Ustanovitev zagrebške škofije je bil eden prvih razlogov, da sta Slovenijeh (hr. Slavonija) in Medmurje (hr.

¹Franc Krnjak, publicist, Ivanjkovci.

²Prav za prav je bil s hrvaškimi četami zaseden lendavski, jugovzhodni del Prekmurja.

³V nadaljevanju HPP.

⁴Hrvati v borbi za osvoboditev severnih krajev Jugoslavije: Medmurja, Prekmurja, Koroške in Štajerske. Zbral in uredil Petar Jelavić, Zagreb 1940; izdalo združenje vojnih prostovoljcev Medmurja, Prekmurja, Koroške in Štajerske v Zagrebu.

⁵D. Šanda, Slovincem, str. 8.

⁶To ime, kot tudi Slovenski orsag in Slovenska zemlja, nam je ohranil Anton Vramec v Kroniki iz leta 1578, prebivalce te pokrajine – Vojvodine pa Slovinci – tudi Slovenci.

⁷Srednjeveška Slovenijeh (hr. Slavonija) je obsegala celotno območje od Drave do Jadrana. Vir: Mladen Ančić, Zajednička država, Hrvatsko Mađarski odnosi 1102 – 1918, Po A. Šiško, A. Vramec in Slovenci, str. 268. V nadaljevanju Vramec.

Međimurje) več stoletij pozneje postala Hrvaška.⁸ Drugi razlog je bil poraz Hrvatov na Krbavskem polju leta 1493. Po tem letu in pozneje (zaradi turške okupacije področja niže Gozda) se je ostanek hrvaškega plemstva priselil v Zagreb, tako da je že v 16. stoletju v Slovenijah (hr. Slavonija) le-to predstavljalo tako močan priselitveni temelj, ki se je že čez nekaj desetletij sprevrgel v hrvaško etnijo. Pri tem opraviu ji je bila v pomoč tedaj še "Sveta Cirkva Zagrebečka Slovenska" (*Szsveta Cirkva Zagrebecska Szlovenzka*), ki je s svojimi duhovniki opravila pomembno delo pri asimilaciji panonskih Slovencev, s tem pa tudi pohrvačenje Medmurja.⁹ Vpliv zagrebške škofije v Prekmurju, kot tudi v vzhodnem predelu Prlekije, se je poznal še vse tja do 19. stoletja, v katerih najdemo hrvaški lingvonim in etnonim.¹⁰ Tretji razlog je bila habsburško-turška vojna 1678 in 1695. Takrat se je iz dalmatinskega zaledja odpravila velika skupina Bunjevcev, ki so poselili vzhodno Slovenijah (hr. Slavonijo), Bačko, Kvarner in Gorski Kotar; in kot četrti pomemben razlog je bila velika selitev Hrvatov po umiku Evgena Savojskega (1697)¹¹ iz Bosne. Zato je tem bolj presenetljiva predstava in trditve hrvaške historiografije v predmetu – Zgodovina Medmurja. V kratkem nadaljevanju se bom ustavil pri *Poviesti Međimurja* iz leta 1944, hrvaškega zgodovinarja dr. Rudolfa Horvata. Na strani 10 je Horvatov zapis o vojvodi Beliju: »Madžarsko-hrvaški kralj Andrej II, je imenoval svojega sina Belo za vojvodo, ki vlada Hrvaški od leta 1220 do 1226 in nosi naziv Vojvoda vse Slavonije.¹² Pod imenom Slavonija se je v 13. stoletju razumevalo enako, kot je kraljevsko ime »Dalmacija in Hrvaška«. Z oznako »Slavonija« operira edinole kraljeva pisarna, ki izdaja ukaze; medtem ko se noben madžarsko-hrvaški kralj ne imenuje »kralj Slavonije«. Toda že v 13. stoletju je ime Slavonija začelo dobivati zemljepisno oznako, kajti s tem imenom so Madžari označevali najbližje hrvaške kraje – severno ali nekdanjo posavsko Hrvaško, ki se ujema z obsegom zagrebške škofije... Kadar se v listini omenja »vsa Slavonija«, potem se pod tem imenom razume vse tedanje ozemlje Hrvaške, nedvomno pa prav tako tudi Medmurje.«¹³

Pri tej trditvi zgodovinarja Horvata gre za popoln anahronizem. Še posebej, ko med drugimi nesmisli navaja nekakšno **posavsko Hrvaško**,¹⁴ ki kot takšna nikoli ni obstajala. Prav tako se pojavlja, v slovenskem in hrvaškem zgodovinopisju, ime Ljudevit Posavski. Posavski nikoli ni bil dokazan, bil pa je Ljudevit. Ljudevit¹⁵ Posavski, tako dr. Šanda, ni bil hrvaškega rodu, kakor so ga hoteli v zanosu svojega patriotizma prikazati Hrvati, temveč kajkavsko - slovenskega (bezjaško-slovenskega, op. a.). Prebivalci tistega časa, od Kapele in Gozda, so bili slovenskega rodu (...*ker posavski kajkavci so slovenskega rodu. Op. D. Šanda*), kajti hrvaško-dalmatinska država ni nikoli s kakšno suvereniteto segala na panonsko-kajkavsko ozemlje.¹⁶

8 Dolnji (vzhodni) del Prekmurja je ob ustanovitvi zagrebške škofije (1094) postal tudi njen del z župnijami: Bogojina, Turmišče, Dobrovnik, Dolnja Lendava in pozneje Beltinci (1760). V letu 1777 so se dogajale velike cerkvenoupravne spremembe.

Vse Prekmurje: Železna županija, iz zagrebške škofije tudi prekmurski distrikt,

vzhodni del Prekmurja (ta je bil del bekiškega arhidiaconata skupaj z Medmurjem), je odslej pripadlo sombatelski škofiji.

Njena ustanoviteljica je bila cesarica Marija Terezija. Vir: Klavdija Sedar, Poselitvena struktura dolnjega

Prekmurja v 17. in 18. stoletju – po Iv. Zelko, Zgodovina Prekmurja.

9 Glej Kronika Petra Dajnka župnije sv. Bolfenk na Kogu, 1915. Hrani ZAP.

10 B. Golec, Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem.

11 Vramec, str. 307.

12 Pojmi Slovenci, Slovenski orsag itd. so v 16. in 17. stoletju zapisani tudi v latinskem, nemškem, italijanskem in madžarskem jeziku. V latinščini se je slovenska dežela imenovala Sclavonia ali Slavonija, v nemškem Windischland, italijanskem Schiavonia in madžarskem Tothorszag. Pod pokrovom Škrinje privilegijev ali svoboščin je zapisano tudi Sloueniae. Vir: Šiško, A, Anton Vramec in Slovenci, str. 506. V nadaljevanju Vramec.

13 "Kad je Andrija bio kralj ugarsko-hrvatski (Andrija II), imenuje vojvodom hrvatskim svoga sina Belu (potonjega kralja ugarsko-hrvatskoga). Bela vlada u Hrvatskoj od god. 1220. do god. 1226., a nosi naslov:

"vojvoda čitave Slavonije". Pod imenom "Slavonija" razumievalo se u 13. stoljeću isto, što u kraljevskom naslovu kazuju imena: "Dalmacija i Hrvatska". Oznakom "Slavonija" služi se jedino kraljevska kancelarija, koja izdaje povelje; dočim nijedan od kraljeva ugarsko-hrvatskih ne nosi naslov "kralj Slavonije"...Kada se ipak u listini veli "čitava Slavonija", onda se pod ovim imenom razumievaju sve tadašnje zemlje Hrvatske. Pošto dakle vojvoda Bela kroji sud i nad međimurskom vlastelom, nema dvojbe o tomu, da je Međimurje god. 1225. i 1226. spadalo pod obseg "Slavonije", t.j. tadašnje sjeverne Hrvatske", R. Horvat, *Poviest Međimurja*, str. 10

14. Avt. poudarek.

15 Pridevniku Posavski je podlegel tudi Šanda.

16 D. Šanda, Slovincem, str. 159.

Za dokaz o *zmedi* navajam slovenski prevod hrvaškega glasila *Dom* iz leta 1903, z naslovom *List hrvaškemu seljaku za razgovor i nauk*, avtorja Antuna Radića, utemeljitelja hrvaške etnologije in brata, leta 1928 v Beogradu ubitega poslanca Stjepana Radića. V glasilu *Dom* Antun Radić zanika vse dotedanje trditve o poselitvi Medmurja s Hrvati okoli leta 600. Tako je zapisal:

»V starih časih in še pred 300 do 400 leti ni okrog Zagreba, Križevca, Požge itd., to je sploh na Hrvaškem z druge strani gore Velebit od morja, v vsej tej deželi ni bilo niti enega Hrvata; Hrvati so bili na drugi strani Velebita, bližje morju; a v okolici Zagreba itd. ter na zahod vse čez Ljubljano in dalje naprej ob Savi – vse to so bili Slovinci ali Slovenci. Danes pa so to Hrvati! Kje pa so Slovinci? So mar Slovinci propadli? – Sodite, so mar propadli: Ko sta hrvaška vlada in država na drugi strani Velebita pri morju propadli, so se hrvaški bani preselili med Slovence, v Zagreb, vendar so se vseeno imenovali hrvaški bani in njihova vlada se je imenovala hrvaška. In tako so imeli Slovinci hrvaškega bana, vendar jim ta ni bil tuj, saj so tudi Slovinci govorili podobno, ali povsem enako kot tudi Hrvati. Toda ko so imeli hrvaškega bana in hrvaško vlado, so ljudje počasi začeli govoriti, da je to hrvaški narod. In tako so se Slovenci po malem razglasili za Hrvate.«¹⁷ Da, prav ugotavlja Ant. Radić, ko zapiše o propadu hrvaške države, da se je med Slovence priselilo hrvaško plemstvo in tako počasi spreminjalo nacionalno sliko, posledično pa tudi asimiliralo tamkajšnje bezjaške Slovence. Skratka, glede Medmurja in njegove pripadnosti Hrvaški že v srednjem veku ni nobenih oprijemljivih dejstev – bilo je le zgodovinski *Slavus Insula* ali Slovenski otok, poseljen s panonskimi Slovenci.

Hrvaška osvoboditev Prekmurja 1919. leta.¹⁸

Razpad avstro-ogrske armade se je začel jasno kazati v septembru 1918, ko so po frontnih položajih začeli krožiti protivojni časopisi in različni letaki, ki so pozivali že tako izmozgano in naveličano vojaštvo, naj se neha bojevati in naj se vrne domov. Kmalu za tem so se peš in z vlaki začele valiti z zahoda proti vzhodu trume madžarskega (tudi medmurskega, kajti Medmurje je bilo pod direktno madžarsko oblastjo) demoraliziranega in lačnega vojaštva, oboroženega ter razjarjenega, ki se je pogosto zapodilo iz stoječega ali počasi vozečega vlaka po bližnjih njivah, iskalo še tu in tam nepobrano repo ter ropalo okoliško prebivalstvo. Veliko jih je bilo pijanih, ki so kar z drvečega vlaka streljali vseprek. Na ormoški železniški postaji se je navadno vsaka kompozicija ustavila in nato kmalu za tem izsilila, s streljanjem in z grožnjami, odhod proti Središču in Čakovcu.¹⁹ V tem smislu je narodna vlada v Ljubljani konec prvega tedna v novembru izdala strog razglas, naj se tam, kjer je treba ustanovijo priročne kuhinje za vojaške begunce, da bi se tako ublažila kaotična situacija. Strogo je bilo zaukazano, da prebivalstvo ob teh cestnih in železniški koridorjih ne sme z vojaštvom barantati ali si kako drugače prisvajati vojaškega materiala, opreme ali konjev, saj je to last novo nastajajoče države. Prebivalstvo se mora primerno vesti, saj bi lahko prišlo do nasilja, ker je bilo le-to oboroženo. Tako je bila vzdolž železniške proge iz Pragerskega proti Medmurju (Madžarski) organizirana osnovna prehrana za vračajoče, v tem primeru za madžarsko vojaštvo, med katerim pa je bilo tudi mnogo medmurskih fantov in mož.²⁰

Kmalu po razsulu Centralnih sil, v oktobru 1918. leta, je prišlo v naši bližnji sosednji (po)krajini Prekmurju in

¹⁷ Zgoraj citirani zgodovinar R. Horvat je v svoji knjigi *Povijest Hrvatske* zapisal še nekaj drugega, da je hrvaški narod samo v južnih krajih nosil ime Hrvati, severno od Kolpe in Save se je uporabljalo ime Slovinci. To ime se je začelo izgubljati potem, ko so številni plemiči, velikaši in kmetje pobegnili pred Turki v severno Hrvaško in tam našli svojo domačo deželo, kamor so prenesli svoje hrvaško ime. Vir: *Vramec*, str. 460–461. V tem zapisu se je hrvaški zgodovinar povsem približal Radićevim trditvam, le severna Hrvaška ni verodostojna z zgodovinskega stališča in je "moteča", kajti ta je nastala šele ob koncu 17. stoletja na področju nekdanje Slavoniae superior (Zgornje Slovenije – hr. Slavonije).

¹⁸ Hrvatsko oslobađanje Prekomurja 1919. godine.

¹⁹ R. Jurčec, *Skozi luči in sence*, str. 104.

²⁰ Iv. Najžer, *Trg Središče*, str. 20–24.

Medmurju do velike negotovosti. Večinsko slovenski živelj²¹ je bil tod prepuščen na milost in nemilost madžarske strahovlade. Seveda status (tako Hrvatski povjesni portal) teh dveh pokrajin ni bil določen, saj so si ga prilaščali Madžari, kajti ti dve "enklavi" nekako nista bili v slovenski, kot tudi ne SHS konstitutivni sferi, bili pa sta v hrvaški! Seveda je takšno vedenje razburjalo prebivalce obeh pokrajin, še posebej Prekmurce in njihove narodne voditelje. Stanje v sosednjem Medmurju ni bilo nič boljše, bilo je porazno, s to razliko, da prebivalci niso bili prepuščeni sami sebi. Sosednji Varaždin (tamkajšnji odbor Narodnega sveta) je bil močno nabit z narodnjaškimi čustvi in je s pomočjo medmurskega rodoljuba Ivana Novaka organiziral množstvo prostovoljcev za vdor v Medmurje, za katerega je dobil namig od regenta Aleksandra (takrat je že bil dogovor med Srbijo in Madžarsko odemarkacijski črti na reki Dravi), naj si pridobijo tiho privoljenje vlade.²² Pritisk medmurskega prebivalstva na lokalne voditelje zaradi zločinov Tkalca²³ in njegovih pomagačev madžarskih mornarjev, še posebno na dr. Novaka, je bil tisti odločilni trenutek. Po Prekmurju in Medmurju so se začeli siloviti napadi protimadžarske akcije. Prebivalstvo je dan po vseh svetih (2. 11. 1918) začelo ropati in razbijati trgovine, strahovati židovsko prebivalstvo, ki je bilo nosilec oskrbe prebivalstva. V tej situaciji je svojo vlogo odigral tako imenovani zeleni kader,²⁴ ki je bil sestavljen iz vojaških dezertarjev, pomešanim s civilnim prebivalstvom, tako da je nastal pravi kaos. Dezertarstvo večine hrvaškega vojaštva se je začelo že v letu 1917 in se je množično nadaljevalo vse bolj proti koncu padca avstro-ogrske monarhije. Največ teh ubežnikov je bilo v Podravini, Slavoniji in okrog Varaždina, seveda so bili prisotni tudi v Medmurju in obmejnih krajih vzhodne Prlekije, tudi v Središču.²⁵ Takrat še močna madžarska oblast ni držala križem rok. Začela je z grobimi represalijami na tej in oni strani Mure. Tako je v Medmurju, ne toliko v Prekmurju, prišlo do zverinskosti z množičnimi poboji, s streljanjem in z obešanjem.²⁶ Pri tem je imel glavno vlogo, *ljuti* madžaron Vilmoš Tkalec, kateremu so pri tej raboti pomagali vpoklicani madžarski mornarji. Prekmurje in tudi Medmurje pa je še naprej ostalo v nemilosti nove oblasti Kraljevine SHS (Slovencev, Hrvatov in Srbov) in zmagovalne koalicije. Obe pokrajini sta bili daleč od Boga in srca obeh matičnih narodov, zdaj Kraljevine Srbije, in tako posledično vlade v Zagrebu (ta je bila bolj naklonjena Medmurcem) in Ljubljani. Nova oblast, slovenska, se je zanašala na mirovno konferenco. Ljubljanska vlada ni bila pripravljena na svojo roko zasesti Prekmurja, kajti držala se je dogovora med obema vojskujočima se stranema, ker je bila določena demarkacijska črta. Kot je znano, je razmejitvena linija potekala po glavni strugi Mure, od izliva reke v Dravo, navzgor do slovenske Radgone. Pravzaprav je bila demarkacijska črta določena že prej (del, ki najbolj zadeva Slovence in Medmurce) po reki Dravi.²⁷ Namreč v Beogradu, ko je prišel tja madžarski premier Mihael Karolyi prosit za premirje in določitev razmejitvene črte, je srbska vlada sama, brez vednosti slovenskih zastopnikov v SHS-u,

21 Glej zapis župnika Ivana Zadravca v Kroniki Župnije sv. Bolfenka na Kogu, str. 276–278, iz leta 1915, ki govori o vzrokih pohrvačenja Medmurja.

22 I. Jerič, *Moji Spomini*, str. 72.

23 Vilmoš Tkalec, rojen v Turnišču (1894–1950), madžaron, učitelj in politik.

24 Zaradi nevzdržnih razmer na fronti – izčrpanost, pomanjkanje, brutalnost poveljujočega kadra itd., se je množstvo vojaštva, posebno iz "slovanskih" delov monarhije odločilo za dezertarstvo in se doma skrivalo po širih gozdovih.

Od tod ime zeleni kader.

25 Iv. Najžer, *Trga Središče*, rokopisna zbirka, str. 24. Roparski napadi so se odvijali po okoliških vaseh, kjer je bila kakšna trgovina, npr. pri Miklavžu Golenkova trgovina in pa središki paromlin, lastnika Jakoba Zadravca.

Nevarnost je pretila tudi Ormožu, vendar s hrvaške strani; so se pa v mestu pojavili okoliški fantje, znani pretepači, še v vojaških uniformah, pomešani s civilnim prebivalstvom in se fizično lotili trgovin in skladišč, vse do takrat, dokler ni intervenirala slovenska narodna straža. R. Jurčec, *Skozi luči in sence*, str. 108.

26 Samo v Medmurju je bilo umorjenih 280 prebivalcev.

27 Iv. Jerič, *Moji spomini*, str. 53–54. R. Horvat piše (*Poviest Međimurja*, str. 282–283), da je dr. Novak prosil srbskega polkovnika M. Pribičevića, naj srbske čete zasedejo Medmurje. Ta mu je odgovoril, da to ni možno, ker je že 10. novembra vojvoda Mišić izjavil podpolkovniku Perku, da je srbsko vojaško poveljstvo sklenilo z Madžari premirje in določilo demarkacijsko črto po reki Dravi, od avstrijske meje do Barča. To črto je srbska vojska tudi ves čas spoštovala. To je bil glavni razlog, da ni bilo Prekmurje zasedeno s slovenskimi četami.

sporazumno določila začasno mejo, ki pa bi lahko imela za Slovence še usodnejše posledice.²⁸ Po tem sporazumu bi morale pripasti Avstriji vse Slovenske gorice, Kobansko itd., skratka, levi breg toka reke Drave.²⁹ Le srečnemu naključju se moramo zahvaliti, da ni bilo ob določitvi linije zraven Avstrijcev, ki bi kaj hitro pograbili za njih ugodno ponudbo. Prav zaradi te okoliščine sta Prekmurje in Medmurje (v tistem trenutku) pripadli Madžarski. Po tem, kako so se dogodki razvijali, se je zgodilo to, kar s Prekmurjem ni bilo mogoče. Hrvaško-slovenski prostovoljci so dan pred božičem (24. 12. 1918) prestopili demarkacijsko črto na reki Dravi (napad se je odvijal s treh strani; z južne: Hrzenica, varaždinske in zahodne: ormoško-središke) in izvedli zasedbo Medmurja.³⁰ Zopet je bila sreča na njihovi strani, kajti če bi bila pogodba o premirju med SHS (s srbskim vrhovnih poveljstvom v Beogradu) in z Madžarsko priznana pred 24. decembrom 1918, bi se morali Hrvati iz Medmurja umakniti.³¹ Madžari so brez kakšnih večjih protestov in pritožb zapustili Medmurje, saj so se zavedali pokola medmurskega prebivalstva; le to jih je zanimalo, če so pri zavzetju Medmurja sodelovale srbske vojaške enote. Se ve, zakaj! Združene hrvaško-slovenske enote so brez enega samega strela zasedle to pokrajino. Kljub vsemu je bil to velik davek Medmurcev, kajti med umorjenimi je bilo mnogo nedolžnih civilistov, prav zaradi tega sta zavladala med Madžari strah in panika. Po mnenju poznavalcev taktičnih razmer je bil prav to vzrok za madžarski molk in pristanek na demarkacijsko črto na reki Muri, ki so jo zahtevali Hrvati pod vodstvom podpolkovnika Perka.

Mogoče pa je prav, da nas drugi spomnijo...

»...*Mnogim navadnim državljanom obeh držav ni znano zgodovinsko dejstvo, da so sosednje Prekmurje, katerega teritorij je danes v R. Sloveniji, pravzaprav vojaško osvobodili pripadniki Medmurskega prostovoljnega bataljona iz sestava hrvaške vojske...*«

(*»...Mislim da mnogima od vas, sasvim običnim građanima obiju država nije poznata povijesna činjenica, kako su obližnji susjedni kraj po imenom Prekomurje, a koji danas teritorialno pripada Republici Sloveniji, ustvari vojno oslobodili pripadnici Međimurskog dobrovoljačkog bataljuna iz sastava hrvatske vojske...«*).

»...*Z zavzetjem Prekmurja, avgusta 1919. leta, se je povečala hrvaška meja vse od Murske Sobotice do Dolnje Lendave, kot vzhodne meje. Zavzemala je obmejne kraje Dobrovnik, Kobilje in Genterovce. V vseh večjih krajih so se nastanile enote hrvatske vojske. V Murski Soboti in Lendavi sta bila takoj vzpostavljena civilna oblast in sodstvo... Vojaške oblasti hrvaške vojske so opravljale mejno kontrolo in varnostne naloge po celotnem Prekmurju. Sedež vojaške uprave za celoten osvobojeni prekmurski teritorij je bil v Lendavi, njegov poveljujoči častnik je bil podpolkovnik Dragutin Perko...*«

(*»...Zauzimanjem Prekomurja u kolovozu 1919. godine proširila se hrvatska granica od Murske Sobotice pa sve do Donje Lendave kao istočne međe. Obuhvaćala je pritom pogranična mjesta Dobrovnik, Kobilje/ Kobel/ i Genterbaza/ Genterovce/. U svim su se većim mjestima ulogorile pojedine jedinice hrvatske vojske. U Murskoj Soboti i Lendavi odmah je bila uspostavljena civilna vlast i sudstvo... Vojne so hrvatske vlasti vršile sigurnosnu službu na granicama, te redarstvene zadatke na cijelom području Prekomurja.*

28 Tu pa se je pokazala srbska skrb in poznavanje geografije in etničnih meja Slovenije in koliko jim je bilo mar za Slovence (to se je potrdilo pozneje, ko je Slovenija po koncu mirovne konference, na račun preračunljivosti Italije in zakulisnih iger velikih sil, izgubila tretjino ozemlja in narodovega telesa). Z morebitno odločno zahtevo Beograda, da naj demarkacijska meja poteka po reki Dravi, od Barča do izliva Mure v Dravo in nato na sever, po etničnih načelih, bi Madžar zaradi nepredvidljive politične situacije, v kateri se je znašel, takšen ultimatum gotovo sprejel.

29 Po zasedbi Medmurja s hrvaškimi in slovenskimi prostovoljci (24. 12. 1918) so zdaj Madžari prosili Hrvate za premirje in določitev nove, dodatne demarkacijske črte. Že 12. januarja 1919 se je v Murskem Središču sestala mešana komisija Madžarov in Hrvatov. Hrvaška je zahtevala demarkacijsko črto na Muri in uspela. Vir: I. Jerič, Moji spomini, str. 54. Iz časovne odmaknenosti je pogled na to problematiko danes jasnejši. Upravičeno sklepamo, da je prav zaradi demarkacijske črte na reki Dravi narodna vlada v Ljubljani bila do generala Rudolfa Maistra indiferentna, saj se je držala navodil iz Beograda kot pijan plota, za dobršen del slovenske Štajerske pa si je požvižgala. Upanje in delna rešitev za Slovence se je ponudila prav z Madžarko-hrvaškim sporazumom iz Murskega Središča, s katerim so na novo definirali demarkacijsko črto po sredini reke Mure, vse do Radgone. Op. a.

30 Nekaj obkolitvenih enot (stotnik Metod Rakuša in Erminij Jurišić) je prišlo z vlaki v Ormož, nato so z dolgim pohodom odšle proti Štrigovi in Murskemu Središču. Nekateri viri navajajo, da so te enote s silo prišle čez Dravo prav pri Ormožu; podpolkovnik Perko pa v svojih spominih zapiše, da se je Jurišičeva kolona izkrcala iz vagonov v Središču ob Dravi.

31 Iv. Jerič, Moji Spomini, str. 73.

Sjedište vojne komande za cijeli oslobođeni prekomurski teritorij bilo je u Lendavi, a zapovednik iste bijaše potpukovnik Dragutin Perko...»³²

Za konec prispevka avtor položi na srce iskreno upanje, v prepričanju, da bodo Prekmurci v novi domovini našli duševni mir, vendar **naj nikoli ne pozabijo, kdo jih je osvobodil madžarskega jarma.**³³ (*...Take su životne probleme imali Prekmurci koji su ipak donekle odahnuli dolaskom oslobodilačke hrvatske vojske... Ovaj je narod također mnogo prepatio u svojoj povijesti pa se iskreno nadam, kako je konačno pronašao svoj duševni mir i okvirima slovenske države i ujedinjene Evrope...*)³⁴

Kaj se je pravzaprav dogajalo tisti usodni čas? Evforijo ob koncu svetovne morije, razbijanje in ropanje trgovin izstradanega prebivalstva tako v Prekmurju in Medmurju, sem že na kratko omenil, kot tudi represijo madžarskih oblasti. To pa je bila le kaplja čez rob že tako napetih mednacionalnih odnosov v Prekmurju, še posebno v Medmurju. V Prekmurju se je pojavil dodatni problem, to je močno nasprotovanje vrha lokalne katoliške cerkve, da se pokrajina pripoji h Kraljevini SHS. Z vsemi štirimi se je zoperstavil soboški dekan Slepec, z nekaterimi madžarsko nastrojenimi duhovniki; v pomoč so jim bili učitelji in trgovci (ti so bili večinsko Judje) in drugi, združeni v madžarizatorsko društvo "Kazina". Dekan Slepec je imel močnega podpornika v szombathelyjskem škofu Mikesu vse dotlej, dokler ni dobil od škofa ponudbe za drugo službo (ko je bilo Prekmurje že izgubljeno) v nekem zakotnem kraju na Madžarskem. Po jugoslovanski zasedbi Prekmurja se je ta agonija nadaljevala še nekaj časa (tudi vpadi madžarske vojske), dokler se niso nekateri izselili, drugi potuhnili ali sprejeli takšnega stanja, kot je sledilo. Kot je razvidno iz zgodovinskih virov takšnega problema v Medmurju ni bilo. Z razliko od Prekmurja, ki je bilo cerkveno v szombathelyski škofiji in spadalo pod madžarskega škofa, je bilo Medmurje v zagrebški nadškofiji, ki ji je načeloval dr. Anton Bauer, nadškof, gradišćanski Hrvat, ki je gotovo vplival na medmurske (hrvaške) duhovnike. Ob samem zavzetju Medmurja pa je skoraj vse madžarsko prebivalstvo (inteligenca, trgovci ipd.) pobegnilo v matično domovino. V tem smislu je bila situacija v Medmurju bolj homogena.

Nasilje Madžarov po Medmurju je terjalo hitre odločitve Hrvatov in željo po pridobitvi ozemlja z večinsko hrvaškim prebivalstvom. Zaradi dogovora o premirju in določitvi demarkacijske črte na reki Dravi nova oblast ni podpirala kakšnih vojaških avantur, sama pa se je držala dogovora. Tako je že v noči od 3. na 4. november 1918 prestopila reko Dravo pri Varaždinu enota hrvaških prostovoljcev z namenom razbiti in razgnati madžarsko žandarmerijsko silo.³⁵ Enota se je kmalu brez izgub vrnila, vendar brez kakršnega koli uspeha, razen vzpodbude za prebivalstvo. Kot je razvidno iz zapisov, upravičeno sklepamo, da enota ni mogla imeti vojaških uspehov zaradi javnega novačenja prostovoljcev in nastopanja ter pozivanja prebivalstva na manifestacijo v podporo Medmurcem, ki je bila na trgu v Varaždinu. Že čez dober teden dni se je ponovno odvijala bučna manifestacija v podporo Medmurcem. Na koncu so ustanovili tudi močno enoto, ki je 13. novembra 1918 ponoči izvedla vpad prek Drave v Medmurje. Tudi ta ekspedicija ni bila uspešna (zanimivo, da vodstvo obeh akcij ni upoštevalo konspirativnosti, to pa je bil poglavitni vzrok za neuspeh). Bila je krvavo razbita pri Nedelišču po številčno

32 Deli prispevka avtorja Darka Prebega na Hrvatski povijesni portal. Spletni vir: Prebeg, D. (2007). Hrvatsko oslobađanje Prekomurja 1919. godine. Dostop: <http://povijest.net/hrvatsko-oslobađanje-prekomurja-1919-godine/>[november 2016]. V nadaljevanju HPP.

33 To problematiko je dokaj dobro obdelala Aleksandra Berberih – Slana v študiji (doktorska disertacija, 2003), z naslovom, S lovensko-hrvaški stiki po prvi svetovni vojni 1918–1921, na strani 144–146. Del teksta poudaril avtor.

34 Navedbe ob koncu prispevka kažejo na tri zelo pokroviteljske piščeve poučitve iz katerih veje užaljenost in mešanje preteklosti s sedanostjo. Da so si Prekmurci končno oddahnili od večstoletne nadvlade Madžarov, ki so izvajali nad njim etnocid; dušebrižniška skrb in upanje, da so našli svoj duševni mir v okvirju slovenske države, ki je takrat ni bilo, in združene Evrope (Slovenija je bila, ob objavi Prebegovega prispevka na HPP že članica EU, zato sem upravičeno zapisal o užaljenosti). Nato pa, naj nikoli pozabijo, da so jim njihovo največjo pridobitev, to je svobodo, priborili medmurski prostovoljci (međimurski dragovoljci) in pripadniki osvobodilne hrvaške armade.

35 V. Kapun, Medimurje 1918, str.293.

močnejših, pripravljenih in bolj izurjenih madžarskih silah³⁶. Šele tretji poskus, 24. decembra 1918, je bil vojaško, strateško organiziran, da je prišlo do zasedbe Medmurja, z močnimi in dobro organiziranimi hrvaško-slovenskimi silami prostovoljcev. Priključitev Medmurja Hrvaški je bila, kljub demarkacijski črti na reki Dravi, brez posebnega ugovora Madžarov, to pa zaradi strahu pred madžarskimi grozodejstvi, da ti pokoli ne bi prišli v ušesa mednarodne javnosti.

Prekmurje se je ob tem počutilo zapostavljeno in osamljeno, prebivalstvo pa priklenjeno na ogrsko verigo. V zakulisju so se sicer odvijale skrivne priprave na osvoboditev pokrajine, tako vojaško kot politično. Organiziran je bil oborožen odpor, ki ga je na svojo roko vodil Jožef Godina s pomočjo hrvaških prostovoljcev (Jurišič in osvoboditev Dolnje Bistrice – tako na portalu Szlovenszka krajina).³⁷ Pozneje je tudi general Maister odsvetoval kakšne vojaške akcije, to pa zato, ker so tekla uspešna pogajanja na mirovni konferenci v Parizu.³⁸

Na kratko še o poskusu zasedbe Prekmurja pod hrvaškim stotnikom Erminijem Jurišičem. Ta je 26. decembra 1918 s šestnajstimi možmi pri Murskem Središču samovoljno prekoračil reko Muro in se napotil v Lendavo ter jo zasedel. Dva dni pozneje je zasedel še Mursko Soboto.³⁹ Vest o zasedbi je kmalu dosegla Radgono, kjer imel general Maister zborovanje. V Jurišičevi skupini je bil tudi stotnik Metod Rakuša, po katerega je poslal general Maister po navodilih o formiranju prostovoljcev za zasedbo Prekmurja. Tedaj se je zgodilo tisto, na kar ni nihče računal, saj je Jurišič, "pijan" od zmage v Medmurju, opustil čuječnost, obenem pa se ga je polotila kratkotrajna lahkomiselnost.⁴⁰ Po dobrem tednu od zavzetja Murske Sobote, v noči od 2. na 3. januar 1919, je dobro organizirana madžarska vojska obkolila in zasedla Soboto, Jurišičev odred razbila, pet borcev ubila in ranila, med njimi tudi Jurišiča. V ujetništvu sta pristala tudi stotnika Jurišič in Rakuša.⁴¹ Tako se je tragično končal prvi resen poskus zasedbe Prekmurja. General Maister je zato do nadaljnjega odložil vse aktivnosti v tej smeri. V tem trenutku pa so nastale povsem drugačne razmere z določitvijo nove demarkacijske črte na reki Muri do Radgone, ki so jo zahtevali in tudi dosegli, Hrvati. Mlačnost slovenske vlade pri razrešitvi prekmurskega vprašanja je bila v tem, da je sama z večino Slovencev neomajno verjela in zaupala mirovni konferenci. S hitrim vojaškim posegom takoj po zavzetju Medmurja z enotami generala Maistra in prekmursko-hrvaškimi prostovoljci bi imeli jugoslovanski pogajalci olajšano delo. Tako pa so morali vlagati ogromne napore. Jugoslovanom naklonjeni tuji eksperti so se strinjali, da bi bila odločitev o pripadnosti Prekmurja mnogo lažja in hitrejša, če bi bila pokrajina že zasedena z jugoslovanskimi enotami. Tudi sicer je bil slovenski narod med štiriletnim vojnim obdobjem politično zelo pasiven in je bore malo naredil za svojo narodovo osvobajanje in samostojnost. Nič se ni zgledoval po sorodnih narodih, Slovakah, Poljakah in Čehih, ki so si že med vojno pridobivali na svojo stran vplivne zaščitnike in prijatelje. Ti so bili kmalu po razsulu monarhije njihovi zvesti zagovorniki. Pri Slovencih pa, kot vedno, tudi v novejši zgodovini, so bili pod vprašajem sloga, politična nepripravljenost in zedinjenje pri oblikovanju

36 V. Valjak, VI. Deduš. St. Sertič, Uloga grada Varaždina i odbora Narodnog Vijeća i omladine u Varaždinu g. 1918. kod akcije za oslobođenje Međumurja, str. 70.

37 Jerič piše v Spominih, da je srečal pri Jula marofu kapetana Jurišiča z vojaki, ki so šli zavzet M. Soboto. Povedali so mu tudi, da je Lendava že osvobojena, a o osvobojeni Dolnji Bistrici ni omembe, razen da je vojaštvo potovalo proti Črensovcem, to pa je smer (cesta) severno od vasi. Vir: I. Jerič, Moji spomini, str. 55, in <https://szlovenszka.krajina.wordpress.com/2011/02/10/jozef-godina>. Več tudi v knjigi D. Potočnika, Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju, str. 123–133.

38 Ta so se začela 18. januarja 1919. Največ zaslug za uspeh oz. dodelitev Prekmurja k matici Sloveniji ima Matija Slavič (1877–1958), profesor teologije, poznejši rektor UL in papežev hišni prelat.

39 Ker sta bila pozneje v Murski Soboti med ujetimi Jurišičevimi pripadniki tudi Jožef Godina in stotnik Metod Rakuša, lahko sklepamo, da sta akcijo osvoboditve Lendave in Murske Sobote (Prekmurja) predlagala prav onadva.

40 Iv. Jerič, Moji spomini, str. 55–56.

41 Hrvaška stran, pod vodstvo pp. D. Perka, ki je v M. Središču ponovno z Madžari določila razmejitveno črto po reki Muri, bi lahko suvereno zahtevala vrnitev ujetnikov soboške avanture izpred deset dni, pa tega ni storila. Tako sta Jurišič in Rakuša s še mnogo vojaki ostala v ujetništvu, kjer jima je grozila smrtna kazen. Z Maistrovim ukazom Iv. Jeriču in Mih. Kūharju, da naj organizirata akcijo reševanja, sta uspela vse ujetnike rešiti iz zapora v Szombathelyju in jih pripeljati domov. O ranjenem kapetanu Jurišiču ni poročil. Prav tam, str. 54–57.

slovenskega narodnega programa. Prav to je bil vzrok slabe povojne vloge na vojaškem, političnem in diplomatskem področju.⁴² Ta hotenja so se uresničila šele več kot 70 let pozneje.

To je kratek pregled skoraj dva meseca trajajočih burnih dogodkov od razpada vojske avstro-ogrske monarhije do neslavne, ne politično in ne vojaško podprte Jurišičeve zasedbe Prekmurja. Kljub prizadevanjem oblasti, da bo pravična razmejitev določena v Parizu, je bil v Ljutomeru ustanovljen (marec 1919) Narodni svet za Prekmurje, ki naj bi zbiral prekmurske prostovoljce. Prekmurski in prleški domoljubi niso verjeli politiki o pravično dodeljeni meji oz. želji večine prekmurskega prebivalstva za priključitev SHS-u (Jugoslaviji). Vse aktivnosti Narodnega sveta za Prekmurje so bile zaman, kajti do njega sta bili civilna kot tudi vojaška oblast nepopustljivi – prenehajte z akcijami, na jugoslovansko pomoč ne računajte.⁴³ Prekmurje je postalo poligon madžarske politike, ki so ji začela rasti krila, kot tudi politike velesil. Kot »okrasek« problemom, negotovosti in prestrašenemu prebivalstvu se je zgodil v Prekmurju še boljševizem. V tem času sovjetskega obdobja, ki je trajalo od 21. marca pa vse do 1. avgusta, je zaradi strahu zapustilo svoje domove ogromno Prekmurcev. Usoda Prekmurja je tako ostala v rokah Pariške mirovne konference in jugoslovanskega eksperta za Prekmurje dr. Matije Slaviča. Končno je napočil veseli trenutek, ko je po nekajmesečnih zasedanjih Vrhovni svet sprejel predlog Teritorialne komisije za mejo: ta naj poteka ob razvodnici med Rabo in Muro, s tem je bilo Prekmurje priključeno k SHS-u (Jugoslaviji).⁴⁴ Vlada Kraljevine SHS je 1. avgusta 1919 zaprosila Vrhovni svet, da vojaško zasede Prekmurje. Vse prepreke so bile torej podrt.

Do 12. avgusta 1919 so se v okolici Radgone koncentrirale močne jugoslovanske enote (Dravsko-prekmurski odred) pod poveljstvom podpolkovnika Vladimirja Uzorinca. Tega dne so enote (2. bataljon 37. pešpolka, 1. bataljon 45. pešpolka, 1. bataljon 36. pešpolka, 3. gorske baterije in 2. eskadrona konjenice) vstopile na prekmurski teritorij in v dveh dneh (12. in 13. avgust) zasedle celotno Prekmurje. Južni teritorij Prekmurja (popolnjen s hrvaškimi prostovoljci, z vsemi medmurskimi posadkami, saj je prišlo februarja 1919 do reorganizacije enot)⁴⁵ je bil pod vojaškim nadzorom odreda Savske divizije.⁴⁶ Že ta podatek kaže na to, da je avtor prispevka na HPP-ju zlorabil njegov naslov. Ob zasedbi Prekmurja z jugoslovanskimi četami (med katerimi so bili gotovo hrvaško-medmurski prostovoljci, prav tako kot so bili slovenski prostovoljci deležni osvobajanja Medmurja) se je brez borbe predala madžarska bela garda z ogromnim številom lahke in težke oborožitve. V naslednjem tednu dni so enote zasedle mejo proti Avstriji in Madžarski ter tako zagotovile varnost ljudi in premoženja, obenem pa so vzpostavile po pokrajini oblastne organe.

Po okupaciji Prekmurja z jugoslovanskimi četami je izbruhnila tako imenovana "Prekomurska afera. «Zakuhalo» jo je finančno ministrstvo Kraljevine SHS. Po priključitvi Prekmurja h Kraljevini SHS sta prispela v Maribor uradnika ministrstva z ukazom finančnemu ravnateljstvu v Mariboru, naj organizira to službo samo v soboškem okraju, ker je vlada v dolnjelendavskem že zasedla ta del s hrvaško finančno stražo.⁴⁷ Obenem so se po Prekmurju razširile vesti, da je bil umaknjen ves žandarmerijski, slovenski poveljniški kader in zamenjan s hrvaškim. Kot je slutiti iz zapisa HPP-ja se je to tudi zgodilo. Povedati je treba, da je bila Lendava takrat pod poveljstvom vojaškega upravitelja Medmurja in Prekmurja podpolkovnika Dragutina Perka. V ta namen je bila vzpostavljena hrvaška

42 Al. Prepeluh, Problemi pariške mirovne konference, str. 253–254.

43 Dragan Potočnik, Boji za slovensko mejo v Prekmurju, str. 130–132.

44 Iv. Jerič, Moji spomini, str. 88.

45 D. Perko, Oslobođenje Međumurja, str. 103.

46 V. Uzorinac, Operacije naših dobrovoljačkih odreda u Međumurju, Koruškoj i Štajerskoj godine 1918–1919, str. 128–129.

47 L. Sesseglija, Organizacija financijske straže u Međumurju i Prekomurju, str. 155. Finančno stražo je organiziral kapetan Ljubomir Sesseglija v krajih Pince, Lendava, Žitkovci, Kobilje in Beltinci, prav tako je organiziral fin. stražo še na Šafarskem. To so torej kraji v hrvaški priključitveni sferi, ki so jih okupirali hrvaški prostovoljci pod poveljstvom pp. Dragutina Perka.

Ta meja pa se sklada s pramejo zagrebške škofije.

preostalim delom Slovenije. V ta namen so leta 1926 ustanovili Neodvisno prekmursko stranko, ki je imela v programu priključitev Prekmurja Hrvaški.⁵³ Kakšno vlogo je pri tem imela Hrvaška, ni znano, znano pa je, da je obstajala želja po hegemoniji zahodnega dela države.⁵⁴ Radičeva HRSS (Hrvaška radikalna kmečka stranka), ki se je pozneje (1925) preimenovala v HSS (Hrvaška kmečka stranka) pa je imela v mislih Prekmurje. Že leta 1923 se je Radić v Celju sestal s prvakom SRS (Slovenska radikalna stranka) Antonom Novačanom zaradi skupne kandidacijske liste za štajersko-prekmursko volilno območje. Vendar iz tega ni bilo nič, ker ni bilo dogovora o medsebojni (recipročnosti) kandidaturi slovenskih kandidatov na Hrvaškem. Novačan je le sprevidel Radićevo namero. Pred volitvami leta 1923 pa je Novačan nepričakovano in bliskovito udaril proti Radiću. Ta je hotel Prekmurje, Ormož in Ptuj odcepiti od Slovenije in tako zagotoviti Hrvaški neposreden stik z Avstrijo in Nemčijo.⁵⁵ Je bil to ponoven poskus nadaljevanja hrvaških teženj o njihovi politični pripadnosti Prekmurja iz avgusta 1919. leta? Odgovor na to vprašanje je vsekakor pritrdilen, kajti še po dobrih devetdesetih letih se pojavlja, tu in tam, kakšen neskromen zapis o takratni izgubi nekaterih »hrvaških« vasi, ki naj bi pripadale Medmurju oz. Hrvaški. Takšen diskurz pa vsekakor ni po meri za dobre medsosedske odnose.⁵⁶

53 Iv. Jerič, *Moji spomini*, str. 113–114.

54 Ig. Grdina, *Preroki, doktrinariji, epigoni*, str. 90, opomba 105.

55 Prav tam, str. 84–85.

56 "... agresivno prisvajanje zapadnih hrvatskih prostora i prije, a posebno nakon Prvog svjetskog rata, kada je, zahvaljujući sprezi Korošec – Pribičević Sloveniji pripalo još nekoliko hrvatskih sela (**Gibina, Raskrižje, Dravsko Središče i Kog**). Vir: Ivan Zvonar, *Bartolićev odnos prema etnografskom i melografskom radu Vinka Žganca*, str. 48–49. Hrvatski kajkavski kolendar, 2011.

oblast (finančno so že vzpostavili), o tem nam pričajo žigosani, v tem primeru avstrijski bankovci in tudi madžarske poštne znamke.⁴⁸

Časopisi Slovenski narod, Slovenec in Murska straža so dvignili zaradi tega obilo prahu. Slovenec je zapisal, da je takšno početje vzbudilo v Sloveniji veliko presenečenje, in ob tem dodal, da se je prebivalstvo v lendavski župniji vedno prištevalo k Slovincem, kar pa drugod v Jugoslaviji očitno še ni znano. Najbolj ga je zmotila dikcija - *že dala zasesti po hrvaški finančni straži*; zato nadaljuje, ali smo torej sovražniki, da kdor prej pride, prej melje. Zapiše še, da je takšen odlok morda posledica nepoznavanja kraja, prebivalstva in njegovih teženj, kajti kraji, ki naj bi se dodelili hrvaški upravi, so povsem slovenski. Slovenija pa, ki je že izgubila tretjino narodovega telesa, se s tem dodatno slabi. V dolnjelendavskem okraju ni človeka, ki bi želel hrvaško upravo, hrvaške šole, *sudce* in *bilježnike*, katerih značaj se enači s predstavniki madžarskega režima v Prekmurju, zaključuje komentator Slovenskega naroda.

Murska straža je objavila kar nekaj komentarjev. Preberemo lahko, da v vsem hrvaškem zgodovinopisju (literaturi) ni nobenega zapisa o Hrvatih na ozemlju med Muro in Krko ali kakšne teze o prekmurskih Hrvatih.⁴⁹ Prekmurci so ostanek Kocljevih panonskih Slovencev, ki so se razvijali samostojno, ločeno od ostalih delov in so le v času reformacije in narodove prebuje iskali stike s Slovenci in njihovo kulturo na desnem bregu reke Mure. V nadaljevanju pa po vsej verjetnosti, urednik zapiše težke besede na to temo. Sprašuje se, kako so Hrvati prišli do tega, da so pri beograjski vladi dosegli oz. dokazali upravičenost do lendavskega okraja? Dotakne se verodostojnih informacij o prostovoljni legiji, nastanjeni v Štrigovi, v kateri je bilo tudi kakih 30 beguncev iz Prekmurja. Nekaj teh je bilo odposlanih čez Muro tik pred zasedbo, ti so v lendavskem okraju zbirali podpise, da se sme Štrigovska legija, kot neregularna legija, udeležiti vojaškega pohoda v Prekmurje. Podpisne pole so bile prazne, brez uradnih podpisov oblasti, te pa je podpisalo okrog dva do tri tisoč prekmurskih Slovencev. Prav na to se menda sklicujejo Hrvati, saj se je prebivalstvo lendavskega okraja odločilo za hrvaško zasedbo in upravo. V nadaljevanju komentira, da se slovenskemu plemenu odvzame, proti volji ljudstva, nekaj deset tisoč ljudi, ki hočejo živeti skupaj. Narodno in gospodarsko enotno Prekmurje ne sme biti razdeljeno! Opozarja tudi na *bilježniško* korupcijo, prisotnost *kuhnnovščine*, duh *pandurjev* itd. Odločno protestira proti zasedbi Prekmurja, saj Prekmurci hrvaške upravne zasedbe ne poznajo.⁵⁰ Zaradi velikega revolta prebivalstva je Svetozar Pribičević v začetku septembra poslal slovenski deželni vladi ukaz, da je ves upravni del Prekmurja, ki so ga zasedle hrvaške vojaške enote, do ustavne ureditve samostojna upravna enota. Obenem pa je ukazal slovenski vladi naj civilnemu upravitelju Prekmurja omogoči potreben uradniški in uslužbenski kader. Tako je že 6. septembra 1919 začela delovati slovenska uprava za celotno Prekmurje pod vodstvom civilnega komisarja Srečka Lajnsica.⁵¹

Na takšne in podobne pritiske slovenskih pisanih medijev in revolta prebivalstva je zmagala zdrava pamet. Po ukazu Svetozarja Pribičevića so hrvaške uradniške strukture to brez ugovora sprejele in se umaknile iz Prekmurja, kljub temu pa so menile, da je Prekmurje Hrvaško.⁵²

Problemov v tem delu Prekmurja pa še zdaleč ni bilo konec. Tokrat se je v razdiralnost Prekmurja vključila madžarska iredenta s sloganom *Vse nazaj* in pozivala, da se je začelo Prekmurje jezikovno in kulturno stapljati s

48 Na HPP je objavljen primerek avstrijskega bankovca za dve kroni z žigosanim napisom: Prekomurje–Hrvatska–SHS, z datumom 22. 11., letnica ni čitljiva, povsem verjetno je leto 1919. Ta se ujema z zapisom spominov pp. Dr. Perka, kjer citira ukaz o pohvali, ki mu jo izreka gen. Matić. V njem navaja, da je bil pp. Perko komandant "Prekomurske posade" vse do 21. decembra 1919. Iz tega obdobja pa so tudi žigosani bankovci. Žig na teh bankovcih ni bil dolgo verodostojen, saj se ga je dalo zlahka ponarediti, tudi izdelan je bil z ročno spretnostjo izdelovalca in z odpadnih materialov.

49 Podobno Hrvati danes imenujejo svoje rojake Pomurski Hrvati, hrvaško manjšino na mejnem območju levega brega Mure na Madžarskem, s sedežem v kraju Totszerdahely. Iz tega krajevnega imena (slov. Slovensko Središče) se na daleč vidi v zgodovino porekla prebivalstva, ki je živelo na tem področju, to je – panonski Slovenci.

50 Murska Straža, 30. 8. 1919, prva stran.

51 Vir: A. Berberih Slana, Slovensko-hrvaški stiki po prvi svetovni vojni 1918–1921, str. 145–146.

52 Prav tam.

Povzetek

Zapis na hrvaškem zgodovinskem portalu (HPP) temelji na enostranskem, celo pristranskem zapisu o osvoboditvi Prekmurja leta 1919. Kljub temu da je vsakemu resnemu poznavalcu teh dogodkov jasno, kako so se politična preigravanja pri pogajanjih na Pariški mirovni konferenci (začetek 18. januarja 1919) odvijala, je pogled na ta dogodek, onstran sosedstva povsem v drugačni luči. Naj bo jasno, da takratne ljubljanske oblastvene strukture, kot tudi v Beogradu, niso bile navdušene nad posegom oboroženih sil na dveh nam neposredno bližnjih območjih – Medmurju (br. Međimurju) in Prekmurju. Hrvati s svojo Narodno vlado v Zagrebu so sicer podpirali vojaški poseg med Dravo in Muro, kar se je dan pred božičem 1918 tudi uresničilo. V to akcijo so bili vključeni prav tako slovenski prostovoljci. Kmalu po zasedbi Medmurja pa se je zgodil nenapovedan vdor z desetino in nekaj prostovoljci, večinoma slovenskega rodu, v Prekmurje. Poveljstvo odreda je bilo v rokah hrvaškega kapetana, Erminia Jurišića, ki pa je doživel ob prihodu v Mursko Soboto uro resnice. Pobiti in zajeti so končali v madžarski ječi, iz katere so jih pozneje uspešno rešili prekmurški domoljubi. Vse do ugodne rešitve (začetek avgusta 1919), po določitvi Pariške mirovne konference, je pripadlo Prekmurje 17. avgusta Kraljevini Srbov Hrvatov in Slovencev. Že 12. avgusta so Prekmurje zasedle jugoslovanske čete. Po uspešni zasedbi se je pojavil še tek, »Prekmurska aferak«. Hrvati so, kar tako, brez kakršnega koli dogovora, vzpostavili, na vzhodnem delu Prekmurja, s sedežem v Lendavi, svojo oblastveno strukturo. Po ostrem odporu tamkajšnjega prebivalstva in po ukazu Beograda, so le-ti predali upravno oblast civilnemu komisarju Srečku Lajnsiću.

Ključne besede

Prekmurje, Lendava, Medmurje, Murska Sobota, Lendava, Čakovec, Dragutin Perko, Jurišić, Srečko Lainšić, Hrvatski povjesni portal

Literatura

Peter Dajko, Kronika župnije sv. Bolfenk na Kogu, 1840, rokopisna zbirka, ZAP.

Boris Golec, Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem. ZI Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana 2012.

Igor Grdina, Preroki, doktrinarji, epigoni – idejni boji na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja, ICK, 2005.

Rudolf Horvat, Poviest Međimurja, Hrvatski Rodoljub, Zagreb, 1944.

Ivan Jerič, Moji spomini, Zavod sv. Miklavža Murska Sobota, 2000. Ur. Alojz Benkovič.

Ruda Jurčec, Skozi luči in sence, 1914–1958, Buenos Aires, 1964.

Vladimir Kapun, Međimurje 1918, Zrinski Čakovec, 1982.

Ivan Najžer, Trg Središče, rokopisna zbirka ZAP.

Anton Perdih, Izvor Slovencev in drugih Evropejcev. Razširjena izdaja, 2016.

Albin Prepeluh, Pripombe k naši prevratni dobi, Založba univ. tiskarne J. Blasnika, Ljubljana, 1938.

Dragan Potočnik, Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v

Prekmurju, Založba Koščak, Ljubljana, 2013.

Dragan Šanda, Slovincem, Zavod Lipa Maribor, 2016. Ur. A. Šiško.

Andrej Šiško, Anton Vravec in Slovenci, Zavod Lipa, Maribor, 2014.

Viri

ČZN Maribor, 2001, Aleksandra Berberih Slana, Slovensko-hrvaški stiki po prvi svetovni vojni 1918–1921.

Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međumurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske. Zagreb, 1940. Ur. Petar Jelavić.

Hrvatski kajkavski kolendar, 2011; Godišnjak ogranka Matice hrvatske u Čakovcu.

Murska straža, glasilo obmejnih Slovencev, Radgona, 16. avgust 1919.

Murska straža, glasilo obmejnih Slovencev, Radgona, 30. avgust 1919.

PAZU, Klaudija Sedar, Poselitvena struktura dolnjega Prekmurja v 17. in 18. stoletju.

Spletni vir

Darko Prebeg, 17. 4. 2007; Hrvatsko oslobađanje Prekomurja 1919. godine. Dostopno na:
<http://povijest.net/hrvatsko-oslobađanje-prekomurja-1919-godine/>